

ISLAMISTIČKI TERORIZAM NA BALKANU

Jelena Vukočić

Fakultet političkih nauka

Univerzitet u Beogradu

e-mail: jelenavukoicic1@gmail.com

Apstrakt: Islamistički terorizam predstavlja jedan od najvećih bezbednosnih izazova u savremenom svetu i verovatno najveći bezbednosni izazov sa kojim se danas suočava Evropa. Jedan od evropskih regiona, najviše ugrožen ovom izuzetno opasnom vrstom političkog nasilja, jeste Balkansko poluostrvo, inače dobro poznato po kompleksnoj bezbednosnoj situaciji, kao i konfliktnim međuetničkim i međuverskim odnosima koji su ga opterećivali kroz istoriju. Širenje radikalne islamističke ideologije i na njoj utemeljenog terorizma zahvatilo je Balkan nakon raspada SFRJ i početka rata u Bosni i Hercegovini, a u međuvremenu je u regionu uspostavljena široko razgranata i dobro organizovana mreža islamističkih ekstremista i terorista. Postoji više razloga zbog kojih je Balkan posebno ranjiv na pretnje islamizma i terorizma, među koje spadaju istorijski i savremeni animoziteti između muslimana i nemuslimana, slabe institucije, široko rasprostranjeni kriminal i korupcija, migrantska kriza, itd. Kada se uzme u obzir činjenica da balkanske države ne poseduju dovoljno kapaciteta i resursa da se uspešno suprotstave ovom velikom bezbednosnom izazovu, jasno je da je budućnost čitavog regiona vrlo neizvesna i da će verovatno zavisiti od odgovora čitave Evrope na islamističku i terorističku pretnju.

Ključne reči: islamizam, islamistički terorizam, bezbednosna pretnja, Bosna i Hercegovina, Balkan, Evropa.

UVOD

Balkansko poluostrvo je najpoznatije po svojoj burnoj historiji, odnosno, tome da ono vekovima predstavlja poprište mnogobrojnih, političkih i oružanih sukoba, kako između lokalnih naroda koji nikada nisu uspjeli da prevaziđu svoje međusobne, etničke i religijske razlike, tako i između velikih sila koje su se oduvek sukobljavale zbog želje da ovladaju Balkanom zbog njegove specifične i izuzetno značajne geostrateške pozicije. U savremenom periodu kojeg, između ostalog, karakterišu tektonske i rapidne promene na polju globalne ravnoteže snaga, Balkan je ponovo, kao i mnogo puta do sada, u vrlo osetljivoj bezbednosnoj i političkoj situaciji. Suočen je sa brojnim problemima i izazovima koji bi tek mogli da eskaliraju u vremenu koje dolazi i koji bi mogli da izazovu domino efekat, kako na samom Balkanskom poluostrvu, tako i u čitavoj Evropi. Jedan od ovih izazova sasvim sigurno predstavlja ekstremna ideologija utemeljena na političkoj interpretaciji islamske religije, odnosno, islamizam, kao i oblik političkog nasilja, koji u savremenom svetu predstavlja jedan od najvećih, ako ne i najveći, bezbednosni izazov – islamistički terorizam.¹

Kao što stoji u izveštaju nevladine organizacije *Konzorcijum protiv finansiranja terorizma (CATF)*: „Balkan dobija sve veći značaj u borbi protiv ekstremističkih mreža. Njegova burna novija historija, etnička mešavina, politička nestabilnost, slabe institucije i visok nivo siromaštva i nezaposlenosti, utrlj su put ka pojačanoj ulozi regiona u regrutaciji novih članova i švercu oružja za terorističke organizacije. Više nego išta drugo, saudijski petrodolari snose odgovornost za stvaranje žarišta ekstremizma u balkanskim, ratovima opustošenim, zemljama.”²

Islamizam je na Balkanskom poluostrvu prisutan dugi niz decenija, a jedan od verovatno najpoznatijih primera političkog delovanja radikalnih islamista jeste organizacija *Mladi Muslimani*, čiji je član bio i prvi predsednik nezavisne Bosne i Hercegovine, Alija Izetbegović, inače autor *Islamske deklaracije* – klasičnog islamističkog političkog programa zbog kojeg je svojevremeno bio progonjen od strane komunističkih vlasti bivše Jugoslavije. Uspostavljanje široke i dobro organizovane mreže islamista i terorista, međutim, intenzivno je počelo tek nakon raspada SFRJ i početka rata u BiH, kada su desetine hiljada islamskih boraca – mudžahedina došli kako bi se

¹ Više o fenomenu islamizma videti u: B. Tibi, *The Challenge of Fundamentalism: Political Islam and the New World Disorder*, University of California Press, Berkeley, 1988.

² How Saudi Relief Helped the Balkans Turn into Breeding Ground for Terrorism, *CATF Report*, 20 jun, 2016.

borili u tzv. Armiji BiH, u cilju stvaranja prve islamske države na teritoriji Evrope.³

Logistika koju su mudžahedini uspostavili u toku građanskog rata u prvoj polovini devedesetih godina prošlog veka, uz pomoć bogatih bliskoistočnih država na čelu sa Saudijskom Arabijom koje su finansirale bosanski džihad (sveti rat u islamu, prim. J. V), u međuvremenu se razvila u veliku bazu za širenje uticaja i ostvarivanje geostrateških planova različitih subjekata – od država poput već pomenute Saudijske Arabije, Irana, Turske, itd, do terorističkih organizacija kao što su *Al Kaida ili, u novije vreme, Islamska država*. Iako između svih ovih entiteta postoje značajne razlike, ono što je presudno važno jeste njihov zajednički cilj koji predstavlja islamizacija Bosne i Hercegovine, čitavog Balkana, Evrope i konačno, a u skladu sa islamskim učenjima i političkom teorijom, svih onih delova sveta koji (još uvek) nisu postali muslimanski. Kada se uzme u obzir hronologija svih ovih dešavanja, nameće se zaključak da je upravo rat u Bosni i Hercegovini predstavljao odskočnu dasku za prodor islamističkog terorizma na Balkansko poluostrvo, a ovaj fenomen je u protekle gotovo tri decenije postao ozbiljna bezbednosna pretnja ne samo na Balkanu nego i u drugim delovima Evrope, uzimajući u obzir umreženost terorističkih ćelija. Iako niko sa sigurnošću ne može da kaže koliko tačno pripadnika, a posebno simpatizera, *Islamska država* i slične organizacije imaju na Balkanu, procene govore o desetinama, možda čak i stotinama hiljada ljudi.⁴

Uspostavljanje jake infrastrukture na Balkanskom poluostrvu za islamiste je imalo veliki politički i strateški značaj s obzirom na geografski položaj Balkana, odnosno, blizinu Zapadne Evrope koja se već suočava sa ozbiljnim problemima zbog činjenice da milioni Muslimana koji tamo žive nikada nisu želeli da se integrišu u sekularna evropska društva, već, naprotiv, u njihovim redovima intenzivno raste i jača radikalizam, što neke evropske zemlje dovodi u sve težu situaciju koja polako izmiče kontroli.⁵ Povezanost balkanskih islamista sa njihovim „saborcima“ širom Zapada dugoročno stvara povoljno okruženje za pokušaj ostvarivanja vekovnog muslimanskog sna – islamizacije čitavog Starog kontinenta i njegovo potpuno pretvaranje u

3 Procene o broju stranih boraca u ratu u Bosni i Hercegovini se razlikuju, i kreću se od 15 000 do 40 000 džihadista koji su došli u BiH kako bi se borili protiv Srba i Hrvata; više o ulozi mudžahedina u Bosanskom ratu videti u: E. F. Kohlman, *Al-Qaida's Jihad in Europe: The Afghan-Bosnian Network*, Berg Publisher, New York, 2004.

4 Više na temu kompleksnog fenomena islamističkog terorizma na Balkanu videti u: D. Trifunović, G. Stojaković i M. Vračar, *Terorizam i vehabizam*, Filip Višnjić, Beograd, 2011; J. Vukočić, „Panislamizam na Balkanu: Stanje i perspektive”, *Bezbednosni forum*, br. 1, god. II, str. 27-40, Evroazijski bezbednosni forum, Beograd, 2017.

5 Više na temu konflikta između islama i Zapada videti u: S. Huntington, *Sukob civilizacija i preblikovanje novog svetskog poretka*, CID, Podgorica, 2000.

Dar al-Islam (zemlju islama, prim. J.V). Ono što je očigledno jeste da će se borba za budućnost Evrope, bez bilo kakve sumnje, odvijati na više frontova, između ostalog i na Balkanu, a ishod te borbe će zavisiti i od sposobnosti balkanskih država da se izbore sa islamizmom i terorizmom na svojim sopstvenim teritorijama.

USPOSTAVLJANJE BALKANSKE TERORISTIČKE MREŽE – SLUČAJ BOSNE I HERCEGOVINE

Masovni dolazak islamskih terorista na Balkansko poluostrvo omogućila su burna politička previranja koja su krajem prošlog veka iz temelja promenila geografsku i političku mapu trusnog Balkana. Nakon raspada SFRJ, buknuo je rat u etnički izmešanoj Bosni i Hercegovini, što su neke muslimanske zemlje videle kao idealnu priliku za strateško pozicioniranje na teritoriji Evrope. Odmah po izbijanju rata, bošnjačka politička elita, na čelu sa Alijom Izetbegovićem, uspostavila je intenzivnu saradnju sa Saudijskom Arabijom, Iranom, Turskom i još nekim muslimanskim državama, koje su velikim delom finansirale takozvanu Armiju BiH, a u zemlju je pristigao veliki broj islamističkih terorista – mudžahedina, od kojih su mnogi imali višegodišnje borbene iskustvo, najvećim delom iz Avganistanskog rata. Treba istaći da su zapadne zemlje, na čelu sa Sjedinjenim Američkim Državama, od početka bile u potpunosti upoznate sa delovanjem islamskih ekstremista u Bosni i Hercegovini, ali da su na njih u to vreme gledale kao na bliske saveznike u borbi protiv Srba.

Već sredinom 1992. godine oko 3,500 mudžahedina bilo je prisutno u redovima takozvane Armije BiH, s tim što su zadržali svoju operativnu autonomiju i suštinski postali vojska unutar vojske. Najveći deo ovih snaga bio je pod komandom generala Sakiba Mahmuljina, a njihova operativna zona nalazila se u regionu Zenice. Mudžahedini su veoma brzo stekli reputaciju „elitnog odreda” u okviru tzv. Armije BiH, najviše zahvaljujući izrazitoj brutalnosti i velikom broju strašnih zločina protiv hrišćanske, najviše srpske, populacije. Fotografije islamističkih terorista sa odsečenim glavama srpskih boraca i civila postale su „zaštitni znak” odreda *El Mudžahid* sastavljenog isključivo od stranih džihadista. Mnogo godina kasnije, masovno prikazivanje ovakvih i sličnih monstruoznih fotografija postaće jedna od omiljenih taktika terorista *Islamske države* čija je surovost prevazišla sve druge terorističke organizacije u istoriji ove vrste političkog nasilja.

Dejtonski mirovni sporazum, čijim je potpisivanjem građanski rat u Bosni i Hercegovini i okončan, krajem 1995. godine je, između ostalog,

predviđao i da svi strani borci napuste teritoriju BiH, što je, međutim, ostalo mrtvo slovo na papiru u slučaju mudžahedina. Pored islamskih boraca, drugi logistički stub posleratnog islamizma u BiH činile su takozvane „islamske humanitarne organizacije” koje su u zemlji, isto kao i strani džihadisti, pristigle u vreme rata. Ove organizacije su, kako globalno tako i u Bosni i Hercegovini, velikim delom služile, i služe dalje, gotovo isključivo kao perionice novca za terorističke organizacije.

Teroristička baza, uspostavljena nakon izbijanja rata u Bosni i Hercegovini, nastavila je da se širi i jača nakon potpisivanja Dejtonskog sporazuma i danas predstavlja kontinuiran proces.⁶ Kao što je već istaknuto, nakon završetka rata, stotine mudžahedina dobilo je bosansko-hercegovačko državljanstvo i ostalo da živi u zemlji, a donacije bogatih bliskoistočnih država, koje su u velikoj meri i finansirale bosanski džihad, nastavile su da se slivaju u temelje buduće „Islamske države” finansirajući gradnju grandioznih džamija (u potpunosti drugačijih od dotadašnje graditeljske prakse lokalnog muslimanskog stanovništva), islamskih škola i kulturnih centara, versko školovanje lokalnih kadrova na Bliskom istoku, i druge načine promocije radikalnog islama i jačanja islamskih temelja Bosne i Hercegovine (između ostalog, i kroz pružanje finansijske pomoći pojedincima i porodicama spremnim da prihvate „islamski korektan” način života). Dotok novca iz bliskoistočnih zemalja u BiH nastavio se i putem velikog broja investicija na tržištu nekretnina, mahom izgradnje luksuznih stambenih i komercijalnih objekata. Teško je naći precizne informacije o tome šta sve poseduju Arapi u Bosni i Hercegovini, ali se sa sigurnošću može reći da se njihove investicije mere stotinama miliona evra i da konstantno rastu, uz to jačajući sveukupni uticaj bogatih bliskoistočnih investitora u siromašnoj Bosni i Hercegovini.”⁷ Treba istaći da arapske investicije rastu i u drugim delovima Balkanskog poluostrva, posebno u onim sa visokom koncentracijom muslimanskog stanovništva, ali postoji i tendencija širenja na nemuslimanske regione.

Kako ističe Volter Mejer (Walter Mayr) u članku iz proleća 2016. godine: „Sve više se čini da se u centru Evrope stvorilo novo utočište za borce, stratege i regrutere *Islamske države*. U nekim udaljenim selima, vijori se crna zastava *ID* i više je pripadnika ove terorističke organizacije po glavi stanovnika nego bilo gde drugo u Evropi, sa izuzetkom Belgije. Oko 30 državljana BiH već je izgubilo život u sukobima na Bliskom istoku, dok se oko 50 vratilo kući”.⁸ „Udaljena sela”, o kojima piše Mejer, zapravo su zatvorene

6 Pogledati: J. Schindler, *Unholy Terror: Bosnia, Al-Qa'ida and the Rise of Global Jihad*, Zenith Press, New York City, 2007.

7 J. Vukočić, „Islamski terorizam, SAD i NATO na Balkanu – savezništvo koje traje“, *Bezbednosni Forum*, br. 2, god. I, str. 79-93, Evroazijski bezbednosni forum, Beograd, 2016, str. 83.

8 W. Mayr, „Sharia villages: Bosnia's Islamic state problem”, *Spiegel Online International*, 5. april, 2016.

vehabijske zajednice koje se nalaze širom Federacije Bosne i Hercegovine i ne podležu zakonima države, niti bilo koja zvanična institucija ima kontrolu nad njima. Javna je tajna da se na tim mestima vrši obuka terorista, a ovakve vrste kampova za obuku širom BiH islamisti su inače počeli da otvaraju odmah nakon rata, koristeći velikim delom novac dobijen prodajom opijuma proizvedenog u Avganistanu i dopremljenog čuvenom Balkanskom rutom – preko Turske i Kosova do Centralne i Zapadne Evrope.

Veze između terorističke mreže u BiH i sličnih struktura u drugim delovima sveta, posebno na Zapadu, potvrđene su u više različitih prilika, odnosno, nakon više izvedenih terorističkih napada. Teroristi koji su prošli obuku u jednom od kampova *Al Kaide* u BiH, između ostalog, učestvovali su i u najpoznatijim napadima u istoriji globalnog terorizma – u Njujorku i Vašingtonu, 2001. godine. Pored toga, eksplozivi korišćeni u napadu na London u julu 2007. godine prokrijumčareni su sa Balkanskog poluostrva, dok su u napadu *Islamske države* na redakciju francuskog satiričnog magazina *Šarli Ebdó* u januaru 2015. korišćeni municija i oružje proizvedeni u Bosni i Hercegovini.⁹ Treba istaći da su svi veliki teroristički napadi na tlu Zapadne Evrope u proteklih petnaestak godina, uključujući one u Madridu i Briselu, bili na neki način povezani sa Bosnom i Hercegovinom, ili preko počinitelaca koji su se borili u Bosanskom ratu ili imali bh. državljanstvo, ili preko oružja nabavljenog u BiH. Ova poražavajuća statistika jasno pokazuje neverovatna nedostatak strateške perspektive Zapada koji već dugo toleriše širenje terorističke mreže u Bosni i Hercegovini.

Slučaj Bosne i Hercegovine jasno oslikava prirodu problema koji Balkan ima sa islamističkim terorizmom. Iako je BiH posebno krhka i ranjiva na islamističku pretnju zbog svoje traumatične prošlosti, kompleksnog i disfunkcionalnog političkog sistema, međuetničkih animoziteta i ekonomskih teškoća koje su velikim delom rezultat kontinuirane političke krize, slični problemi, u manjem ili većem obimu, postoje i u drugim balkanskim državama, što u značajnoj meri pomaže islamskim ekstremistima da se infiltriraju u lokalno muslimansko stanovništvo i eksploatišu postojeće etničke/verske animozitete, slabost institucija, rasprostranjenu korupciju i endemsko siromaštvo.

ISLAMISTIČKA PRETNJA NA BALKANU – FAKTORI RIZIKA

Burna balkanska istorija dovela je do stvaranja specifičnog i vrlo kompleksnog etničkog, kulturnog i političkog pejzaža, koji već veoma dugo

⁹ Ibid.

predstavlja plodno tlo za stvaranje i eskalaciju različitih vrsta bezbednosnih izazova, među kojima se nalazi i radikalni islam, odnosno islamizam. Postoji više posebnih, ali međusobno zavisnih i povezanih razloga zbog kojih je Balkan posebno ranjiv na islamističku pretnju:

1. Na Balkanskom poluostrvu žive brojne i kompaktne muslimanske zajednice, koje u nekim državama i regionima predstavljaju apsolutnu ili relativnu većinu, a u drugim značajne manjine. Ovakva situacija, sasvim logično, pogoduje stvaranju logističkih baza za delovanje islamističkih organizacija koje u verskim objektima i različitim obrazovnim i kulturnim institucijama neprestano rade na privlačenju i regrutaciji novih članova i simpatizera.
2. Balkan je, pored toga što je oduvek bio etnički i verski izuzetno heterogena celina, poznat i po konfliktnim odnosima lokalnih naroda koji su kroz istoriju mnogo puta međusobno ratovali, što je dovelo do dubokih međunacionalnih i međuverskih podela i etničkih stereotipa i antagonizama koji i dalje opterećuju ovaj nestabilan region. Poslednji niz balkanskih ratova, onih koji su pratili raspad SFRJ, obnovio je stare i stvorio nove tinjajuće konflikte i međusobno nepoverenje između različitih naroda koji dele teritorije i imaju brojna otvorena pitanja između sebe, koja ne uspevaju da reše. Velikim delom, ovi konflikti idu upravo linijom podele između muslimanskih i nemuslimanskih zajednica, što pogoduje jačanju islamizma.
3. Istorijski i savremeni antagonistički odnosi između različitih etničkih i verskih zajednica, zajedno sa međusobno suprotstavljenim interesima različitih svetskih i regionalnih sila, doprineli su nedostatku poverenja i posledično nedostatku saradnje između različitih balkanskih država i u nekim slučajevim (kao što je Bosna i Hercegovina) između dva entiteta u okviru iste države.
4. Logično, kada se radi o velikoj i transnacionalnoj bezbednosnoj pretnji kao što je islamistički terorizam, bliska saradnja između bezbednosnih snaga ugroženih zemalja jeste ključni uslov, neophodan u cilju uspešne borbe protiv ove vrste političkog nasilja. Nažalost, u slučaju Balkana, međusobna nerešena istorijska, politička i teritorijalna pitanja, kao i duboki međuetnički antagonizmi, suštinski stoje na putu efektivne saradnje između različitih država i njihovih službi.
5. Balkanske države, nevezano za to da li su članice EU i NATO pakta, imaju hroničan problem slabih institucija, visokog nivoa korupcije i organizovanog kriminala. Nijedna zemlja balkanskog regiona nema stabilan i jak politički sistem u okviru kojeg postoje institucije sposobne da se suprotstave ozbiljnim bezbednosnim izazovima kao što

su panislamizam i terorizam. Dodatni problem predstavlja činjenica da su teritorije najugroženije islamističkim terorizmom, Bosna i Hercegovina i Kosovo i Metohija, zapravo klasični protektorati kojima u velikoj meri upravlja tzv. međunarodna zajednica (preciznije rečeno, njen zapadni deo). Pored toga, i BiH i KiM poznati su po haotičnom stanju u okviru političkih institucija, izrazito neefikasnim pravosudnim sistemima i jako visokim stopama kriminala i korupcije, čak i za balkanske standarde. Ovakva situacija, sasvim logično, pogoduje širenju i jačanju mreže islamskih ekstremista, što i jeste slučaj.

6. Veliki bezbednosni izazov na Balkanu, koji potencijalno može da eskalira u budućnosti, a u direktnoj je vezi sa islamizmom, jeste migrantska kriza. Nakon što su neke države Evropske unije zatvorile svoje granice za migrante iz muslimanskih zemalja Bliskog istoka i Centralne Azije, zemlje na tzv. Balkanskoj ruti, kao što su Grčka, Makedonija, Bugarska, Srbija i, u poslednje vreme, Bosna i Hercegovina, našle su se u velikom problemu jer je, usled njihove nesposobnosti da spreče ilegalne prelaskе granica, došlo do gomilanja migranata. Dalji porast broja migranata, od kojih je određen broj sasvim sigurno povezan sa ekstremnim islamskim strukturama, mogao bi da doprinese usložnjavanju i tako složene bezbednosne situacije na Balkanu.

Navedeni faktori ukazuju na osnovne razloge širenja islamizma u balkanskom regionu. Dosadašnji rezultati balkanskih zemalja u borbi protiv ekstremizma i terorizma uglavnom su razočaravajući i države u ovom delu Evrope su, nažalost, pokazale i pokazuju i dalje nespornost i nesposobnost da se izbore sa rastućom islamističkom pretnjom. Jačanje institucija svakako bi bio prvi korak ka uspostavljanju efektivnije borbe protiv širenja islamizma, ali u situaciji u kojoj, sa jedne strane loši međuetnički i međuverski odnosi, a sa druge interesi velikih sila, sprečavaju stabilizaciju bezbednosnih prilika, teško je očekivati da će političke i pravosudne institucije profunkcionisati i odlučnije se suočiti sa bezbednosnim izazovima kao što je terorizam. S tim u vezi, budućnost islamizma na Balkanu verovatno će zavisiti od pozicije ove ideologije u čitavoj Evropi, a naročito zemljama Zapadne Evrope, koje su i posebno ugrožene islamizmom i terorizmom. Drugim rečima, Balkan će, kada se radi o dometima islamističkog terorizma, verovatno deliti sudbinu drugih evropskih zemalja.¹⁰

10 Jelena Vukoičić, „Panislamizam na Balkanu: Stanje i perspektive”, *Bezbednosni forum*, br. 1, god. II, str. 27-40, Evroazijski bezbednosni forum, Beograd, 2017, str. 31-33.

ISLAMISTIČKA MREŽA NA BALKANU – OD ISLAMSKIH VERSKIH I FINANSIJSKIH INSTITUCIJA DO ŠERIJATSKIH NASELJA

Islamistička mreža na Balkanskom poluostrvu je prilično razgranata, sofisticirana i dobro organizovana, sastavljena od velikog broja različitih institucija, organizacija, grupa i pojedinaca, koji svi zajedno rade na ostvarivanju istog cilja – širenju ideologije islamizma i pružanju potrebne logistike terorističkim ćelijama od Bliskog istoka do Zapadne Evrope.

Kao što je već istaknuto, teroristička infrastruktura je, najvećim delom, izgrađena za vreme i nakon rata u Bosni i Hercegovini, uz pomoć novca i ideja poreklom iz bliskoistočnih zemalja na čelu sa Saudijskom Arabijom, koje su pronašle savršen način za širenje stroge i ekstremističke interpretacije islama – vehabizma, po ratom opustošenoj periferiji Evrope. U sveprisutnoj atmosferi besperspektivnosti i očaja, vehabijski misionari bili su u mogućnosti da pristupe širenju svojih konzervativnih i radikalnih ideja širom regije. U stvaranju sfere uticaja, kroz proces obnove i distribucije pomoći, korišćeni su različiti fondovi i humanitarne organizacije kako bi se obnovile oštećene i izgradile nove džamije, otvoreni su različiti kulturni i obrazovni centri i finansirano je islamsko obrazovanje lokalnih klerika u Saudijskoj Arabiji i drugim bliskoistočnim državama, koji su, nakon povratka u svoje matične države, u vehabijskim verskim centrima nastavljali sa širenjem ovih konzervativnih i ekstremističkih ideja i interpretacija islama.

Islamski verski objekti, finansirani uglavnom novcem Saudijske Arabije, poznati su kao žarišta islamskog ekstremizma i mesta na kojima se, pored indoktrinacije, pretežno mladih ljudi, vrši i regrutacija pripadnika *Islamske države* za bliskoistočne sukobe i terorističke operacije. U Bosni i Hercegovini džamija i kulturni centar *Kralj Fahd* u Sarajevu uglavnom se opisuje kao regionalni epicentar širenja radikalnih ideja. Takođe, u Sarajevu se nalazi i takozvana *Bela džamija* koja je sedište albanskog imama poreklom sa Kosova, Sulejmana Bugarija, poznatog po posredovanju između bosansko-hercegovačkih i albanskih ekstremista. I na Kosovu se nalaze verski objekti poznati po regrutaciji militanata za potrebe *Islamske države*, a islamski ekstremizam finansiran novcem Saudijske Arabije uvezen je i u Makedoniju u kojoj se lokalna islamska zajednica i ekstremisti bore za kontrolu nad džamijama u Skoplju. Svi ovi centri beleže porast aktivnosti u vezi sa regrutacijom pripadnika *Islamske države* i širenje ekstremizma na Balkanu.¹¹

11 How Saudi Relief Helped the Balkans Turn into Breeding Ground for Terrorism, *CATF report*, 20 jun, 2016.

Pored džamija, drugu ključnu komponentu islamističke terorističke mreže čine takozvane islamske humanitarne organizacije, za koje se odavno zna da se uglavnom i osnivaju kako bi finansirale terorističke grupe i njihove aktivnosti. Ove organizacije inače su poznate po netransparentnosti prilikom finansijskih transakcija, s obzirom na to da donacije u najvećem broju slučajeva ostaju anonimne, a isto važi i za krajnje korisnike ovih novčanih sredstava, što stvara idealno okruženje za eksploataciju od strane terorističkih grupa. Islamske humanitarne organizacije su se u velikom broju prvi put pojavile na Balkanu nakon početka Bosanskog rata, kako bi finansirale potrebe lokalnih Muslimana i njihove vojske, međutim, donacije su od početka velikim delom korišćene za finansiranje terorizma. Prema konzervativnoj proceni CIA-e, trećina islamskih humanitarnih organizacija koje imaju ispostave u BiH povezane su sa terorizmom i terorističkim organizacijama.¹²

Prve ozbiljne istrage o ovom pitanju sprovedene su nakon terorističkih napada na Njujork i Vašington 2001. godine i pokazale su direktnu vezu između nekih islamskih humanitarnih organizacija lociranih u Bosni i Hercegovini i napada na Sjedinjene Američke Države. Kao što se navodi u jednom od izveštaja o finansiranju terorizma: „Pretresom od strane NATO snaga kancelarije *SVK (Saudijska visoka komisija za pomoć Bosni i Hercegovini, pod direktnim pokroviteljstvom kralja Salmana)*, 2001. godine otkrivena je velika količina terorističkih materijala koji su poslužili kao dokazi da su humanitarne organizacije otvorene novcem Saudijske Arabije zapravo služile kao paravan za operacije *Al Kaide*. Među ovim materijalima, između ostalog, nalazile su se instrukcije za korišćenje zaprašivača, metode falsifikovanja ličnih identifikacionih dokumenata američkog Stejt departmenta, kao i fotografije i mape na kojima su istaknute vladine zgrade u Vašingtonu, slike pre i posle napada *Al Kaide*, anti-semitska i anti-američka propaganda za decu. Osim toga, ušlo se u trag i sumi od 120 miliona dolara koja je prebačena sa ličnih računa kralja Salmana i *SVK* na račune *Agencije za pomoć zemljama trećeg sveta*, islamske humanitarne organizacije prisutne i u BiH sa sedištem u Beču. Ova organizacija je većinu svojih sredstava trošila na finansiranje tzv. Armije BiH i terorista koji su se borili u njenim redovima. U svedočenju pred Ujedinjenim nacijama, jedan bivši pripadnik *Al Kaide* je izjavio da je ova organizacija pružala neophodnu pomoć operacijama *Al Kaide* u BiH, uglavnom finansiranih i podržanih od strane *SVK*“.¹³

Pored direktnog finansiranja terorističkih aktivnosti, takozvane islamske humanitarne organizacije, poznate su i po drugim načinima finansiranja

12 Pogledati: G. Bardosh, „Jihad in the Balkans: The Next Generation”, *World Affairs*, septembar/oktobar, 2014, www.worldaffairsjournal.org/article/jihad-balkans-next-generation (01.05.2018)

13 How Saudi Relief Helped the Balkans Turn into Breeding Ground for Terrorism, *CATF report*, 20 jun, 2016.

islamizma. Sredstvima iz ovih fondova, na primer, često se pokrivaju troškovi verskih obuka i primanja imama obrazovanih na Bliskom istoku, a takođe se obezbeđuju i sredstva za izdržavanje muslimanskih porodica, pod uslovom da redovno posećuju džamije i pridržavaju se drugih „islamski korektnih” pravila načina života (kao što je, na primer, pokrivanje žena, učenje Kurana napamet i slično). Paradoks ovog problema leži u činjenici da, iako je njihova veza sa međunarodnom terorističkom mrežom više puta direktno potvrđena, islamske humanitarne organizacije i dalje vrlo otvoreno i slobodno deluju širom Balkanskog poluostrva, kao uostalom i u drugim delovima Evrope, velikim delom zbog tolerancije vlasti u pretežno muslimanskim državama i regijama, odnosno, ekstremnog poimanja takozvane političke korektnosti u zapadnoevropskim, većinski (još uvek) nemuslimanskim zemljama, koje ne žele da „uvrede” svoje građane islamske veroispovesti zadiranjem u mreže organizacija na jedan ili drugi način povezanih sa islamom.

Još jednu značajnu komponentu islamističke balkanske mreže predstavljaju i takozvana šerijatska naselja, odnosno, izolovane islamske zajednice raširene po Balkanskom poluostrvu (posebno u Federaciji Bosne i Hercegovine) u okviru kojih lokalni Muslimani žive u skladu sa šerijatskim zakonom, najčešće otvoreno podržavajući terorističke organizacije poput *Islamske države*, čija se zastava vijorila sa krovova kuća u ovim naseobinama u mnogo različitih prilika. U ovim zabačenim, izolovanim selima (koja bi mogla da se opišu kao zloglasne evropske no-go zone u seoskom stilu) „militantni islamisti razvili su mrežu ekstra-teritorijalnih šerijatskih enklava koje služe kao regrutne stanice lokalnih konvertita i utočišta za džihadiste širom sveta”. Kako ističe Janez Kovač, u selu od oko šest stotina stanovnika, pod nazivom Bočinja Donja, u centralnoj Bosni, na primer, ekstremisti žive „odvojene živote bez kontakta sa lokalnom policijom, poreznicima ili bilo kojim drugim institucijama. Niko sa strane nikada nije kročio unutar ove male zajednice”. Drugo bosansko selo, Gornja Maoča, poznato je kao sedište bosanskog vehabijskog lidera Nusreta Imamovića i često je korišćeno kao usputna stanica za ekstremiste koji su odlazili da se bore u ratovima na Bliskom istoku i u Centralnoj Aziji.¹⁴

Islamistička infrastruktura se, takođe, sastoji od mreže medija i knjižara, koji služe za promovisanje ekstremističkih ideja. Kao što ističe Gordon Bardoš (Gordon Bardosh): „Militantni islamisti na Balkanu razvili su široku mrežu štampanih medija, knjižara, veb sajtova i Jutjub kanala koji služe u svrhu širenja verske netolerancije, glorifikovanja nasilja, anti-amerikanizma, anti-semitizma i anti-demokratskih poruka. Islamske knjižare od Beograda do Novog Pazara distribuiraju brošure ekstremista, kao što su moderni islamistički

14 G. Bardosh, „Jihad in the Balkans: The Next Generation”, *World Affairs*, septembar/oktobar, 2014, www.worldaffairsjournal.org/article/jihad-balkans-next-generation (01.05.2018)

ideolozi Jusuf al-Karadavi i Sejid Kutb. Militantni islamistički veb sajtovi promovišu džihad, samoubilačke bombaške napade i ubijanje nemuslimana. Ovi sajtovi, takođe, prenose vesti sa drugih džihadističkih frontova, propovedi ekstremističkih bliskoistočnih imama i poruke lidera *Al Kaide*.¹⁵

Teroristička mreža verskih i finansijskih institucija, šerijatskih naselja, ekstremističkih medija, knjižara i drugih komponenata ovog lanca, stvorenih za vreme i nakon završetka rata u Bosni i Hercegovini, sve vreme se koristi za širenje ekstremističke ideologije i regrutovanje novih članova *Islamske države* i drugih terorističkih organizacija. Iako je učinjen određen napor kako bi se istražili i procesuirali neki od pojedinaca i organizacija povezanih sa aktivnostima u vezi sa terorizmom i finansiranjem terorizma od strane međunarodne zajednice i lokalnih bezbednosnih službi, ova mreža je, najvećim delom, ostala netaknuta i operativna širom Balkana. Ono što je posebno zabrinjavajuće jeste činjenica da se ova ekstremistička mreža, zbog nedostatka odgovarajućih istraga od strane lokalnih i međunarodnih bezbednosnih snaga, kontinuirano širi i privlači sve više i više mladih ljudi, što i Balkan i čitavu Evropu stavlja u vrlo rizičnu situaciju.

BUDUĆNOST ISLAMISTIČKOG TERORIZMA NA BALKANU

Problem islamizma i terorizma na Balkanu neodvojiv je od mreže islamskih ekstremista u drugim delovima Evrope, s obzirom na činjenicu da je upravo Balkansko poluostrvo zbog svoje geostrateške pozicije kroz istoriju predstavljalo kapiju Evrope, čega su islamisti itekako svesni: Zatvaranjem očiju pred jačanjem mreže islamističkih terorista na Balkanu, Evropska unija i njeni zvaničnici u BiH i drugim delovima regiona, samim tim, svesno dopuštaju gomilanje armije „svetih ratnika“ na svojoj „kapiji“, opet svesni da je krajnji cilj džihadista upravo rušenje pomenute kapije i marš u srce Zapadne Evrope gde ih već čekaju milioni istomišljenika stacionirani u getoizitanim četvrtima velikih evropskih gradova, koje policija i bezbednosne službe već godinama nisu u stanju da kontrolišu.¹⁶

Vremenski okvir uspostavljanja i razvoja jake i široke balkanske terorističke mreže jasno pokazuje kako je ovaj smrtonosni fenomen prvo prodro, a zatim se proširio po regionu. Mudžahedini koji su došli u BiH nakon rasplamsavanja građanskog rata iskoristili su lokalne međuetničke sukobe da se nametnu kao zastrašujuća i ekstremno brutalna snaga sa jasnim političkim ciljem. Kada se rat završio, teroristička infrastruktura je ostala i poslužila kao

¹⁵ Ibid.

¹⁶ J. Vukoičić, „Islamski terorizam, SAD i NATO na Balkanu – Savezništvo koje traje“, *Bezbednosni Forum*, br. 2., god. I, str. 79-93, Evroazijski bezbednosni forum, Beograd, str. 89.

osnova za terorističke aktivnosti u BiH, ali i u drugim delovima Balkanskog poluostrva, kao što su Kosovo i Metohija i Makedonija. Danas Balkan predstavlja odskočnu dasku na teritoriji Evrope za islamske terorističke organizacije koje koriste ovo područje za planiranje svojih aktivnosti, odmor i tranzit ljudi i oružja.

Kada je u pitanju Balkansko poluostrvo „niko sa sigurnošću ne može da predvidi kako će se kretati politika islamskog faktora u BiH, Albaniji, na Kosovu i Metohiji i u drugim regionima sa značajnim prisustvom muslimanskog stanovništva, ali masovni povratak okorelih džihadista sa ratišta u Siriji i Iraku, migrantski talas, nesmetano funkcionisanje vehabijskih naselja širom Bosne i Hercegovine, masovna kupovina zemlje od strane sumnjivih „biznismena“ iz Saudijske Arabije i drugih muslimanskih država, kontinuirana verska indoktrinacija mladih ljudi u lokalnoj sredini i širom muslimanskog sveta i slične pojave u budućnosti sasvim sigurno neće doprineti pacifikaciji turbulentnog balkanskog regiona niti integraciji balkanskih zemalja u Evropsku uniju, pod uslovom da i ta Unija, pod pritiskom nagomilanih ekonomskih problema, nekontrolisanih migracija i rastuće terorističke pretnje, uopšte nastavi da postoji u godinama i decenijama koje dolaze”.¹⁷

Zaista efektivna antiteroristička strategija u balkanskom slučaju morala bi da uvaži činjenicu da su se operativni uslovi na terenu fundamentalno promenili u poslednje dve decenije, a da je te promene pratio i generalni neuspeh da se takav sled stvari predvidi, kao i da se pripreme preventivne mere protiv trenda radikalizacije koji je očigledan još od kraja rata u Bosni i Hercegovini.

Zajedno sa problemima slabih institucija, korupcije, nedostatka poverenja i saradnje na međudržavnom nivou, ambivalentna uloga evropskih i drugih međunarodnih bezbednosnih i političkih organizacija takođe umanjuje efektivnost borbe protiv terorizma. Kako bi bili u stanju da pravilno odgovore na najveće probleme svake države i institucije, evropski akteri morali bi da imaju značajnu intenzivnu saradnju sa regionom. Međutim, u situaciji dugoročne ekonomske, političke i bezbednosne krize u kojoj se Evropska unija nalazi, ostaje nejasno da li će ona biti u stanju da prilagodi svoju kontraterorističku borbu rastućoj terorističkoj pretnji, kao i da li će biti u poziciji da pomogne ugroženom Balkanu čije političke elite ne poseduju dovoljno resursa i mogućnosti (a neke od njih ni političke volje) da se samostalno suprotstave izazovima islamizma i terorizma.

¹⁷ Ibid, str. 91.

LITERATURA

1. Bardosh, G., *Jihad in the Balkans: The Next Generation*, *World Affairs*, September/October, 2014, www.worldaffairsjournal.org/article/jihad-balkans-next-generation
2. Huntington, S., *Sukob civilizacija i preblikovanje novog svetskog poretka*, CID, Podgorica, 2000.
3. How Saudi Relief Helped the Balkans Turn into Breeding Ground for Terrorism, *CATF report*, 20 jun, 2016.
4. Kohlman, E. F., *Al-Qaida's Jihad in Europe: The Afghan-Bosnian Network*, Berg Publisher, New York, 2004.
5. Mayr, W., Sharia villages: Bosnia's Islamic state problem, *Spiegel Online International*, 5 april, 2016.
6. Schindler, J., *Unholy Terror: Bosnia, Al-Qa'ida and the Rise of Global Jihad*, Zenith Press, New York City, 2007.
7. Tibi, B., *The Challenge of Fundamentalism: Political Islam and the New World Disorder*, University of California Press, Berkeley, 1988.
8. Trifunović, D., Goran Stojaković i Milenko Vračar, *Terorizam i vehabizam*, Filip Višnjić, Beograd, 2011.
9. Vukoičić, J., *Islamski terorizam, SAD i NATO na Balkanu – Savezništvo koje traje*, *Bezbednosni forum*, br. 2, god. I, str. 79-93, Evroazijski bezbednosni forum, Beograd, 2016.
10. Vukoičić, J., *Panislamizam na Balkanu: Stanje i perspektive*, *Bezbednosni forum*, br. 1, god. II, str. 27-40, Evroazijski bezbednosni forum, Beograd, 2017.

ISLAMIST TERRORISM IN THE BALKANS

Jelena Vukočić

Faculty of Political Sciences

University of Belgrade

e-mail: jelenavukoicic1@gmail.com

Abstract: Islamist terrorism represents one of the greatest security challenges in the world today, and probably the biggest security challenge that the Europe is faced with. One of the European regions most endangered with this extremely dangerous form of political violence is the Balkan Peninsula, well known for its complex security situation and conflicting interethnic and interreligious relations which have burdened it throughout the history. The expansion of the radical ideology of Islamism and Islamist terrorism have spread across the Balkans after the dissolution of SFRY and the beginning of the Bosnian war, and in the meantime, widespread and well organized network of Islamist radicals and terrorists has been established across the Peninsula. There are a number of reasons because of which the Balkans are particularly vulnerable to Islamism and terrorism, including the historical and contemporary animosities between Muslims and non-Muslims in some Balkan regions, weak institutions, widespread crime and corruption, migrant crisis, etc. Considering the fact that Balkan states do not possess enough capacity and resources to effectively confront this huge security challenge, the future of this region is very uncertain and it will probably depend on the general European answer to the rising Islamist and terrorist threat.

Key words: Islamism, Islamist terrorism, security threat, Bosnia and Herzegovina, Balkans, Europe.

